

STM 1950

Till frågan om H. Ph. Johnsens härkomst

Av Hans Eppstein

© Denna text får ej mångfaldigas eller ytterligare publiceras utan tillstånd från författaren.

Upphovsrätten till de enskilda artiklarna ägs av resp. författare och Svenska samfundet för musikforskning. Enligt svensk lagstiftning är alla slags citat tillåtna inom ramen för en vetenskaplig eller kritisk framställning utan att upphovsrättsinnehavaren behöver tillfrågas. Det är också tillåtet att göra en kopia av enskilda artiklar för personligt bruk. Däremot är det inte tillåtet att kopiera hela databasen.

TILL FRÅGAN OM H. PH. JOHNSENS HÄRKOMST

I NYARE UPPSLAGSBÖCKER betecknas H. Ph. Johnsen regelbundet ha varit av engelsk börd och denna uppgift har genom ständig upprepning (hos t. ex. Norlind, vars lex.-art. troligen har utgjort källan för de övriga, Riemann-Einstein och Grove) efter hand antagit karaktären av ett säkrat faktum. Den av G. A. Silfverstolpe i hans nekrolog över Johan Wikmanson (tryckt i *Journal för svensk litteratur för 1800*, där-efter i STM 1935) meddelade uppgiften, att Johnsen var tysk, har däremot kommit helt i skymundan.¹ Men fråga är, om ej Silfverstolpe likväl hade rätt. Åtskilligt synes tala härför.

Var har påståendet om Johnsens engelska härkomst sin upprinnelse? Troligen i G. Schillings *Universallexicon* (1835—38); åtminstone har jag ej förmått spåra någon äldre källa. Hos Schilling heter det (citerat efter *Neue Ausgabe*, 1840—42): »Johnson, — 2. Heinrich Philipp J. zuletzt Königl. Schwedischer Capellmeister und Organist an St. Clara zu Stockholm, war ein Engländer von Geburt, kam aber in seinen jüngeren Jahren schon auf einer Reise durch Holland und Deutschland nach Schweden, wo er zuerst 1753 als Hofmusicus, dann 1755 als Organist und endlich 1763 als Capellmeister angestellt wurde . . . Die 6 Orgelfugen, welche Gerber in seinem alten Tonkünstler-Lexikon unter dem Namen Johnson, als zu Amsterdam gedruckt, anführt, gehören ebenfalls ihm. Er gab sie auf der erwähnten Reise heraus, auf welcher er mehrere Jahre zubrachte, und sich hauptsächlich als Orgel-virtuos hören liess.»

De av Schilling här anförda orgelfugorna utkommo (med det otvetydiga auktornamnet H. P. Johnsen) hos J. J. Hummel i Amsterdam, dock utan årtal. Men redan det enkla faktum, att kompositören på titelbladet är betecknad som »Maitre de Chapelle de Sa Majesté le Roi de Suède» vederlägger artikelförfattarens påstående, att Johnsen skulle ha givit ut dem »auf der erwähnten Reise». Dessutom grundades det hummelska företaget först 1756, medan Johnsen sedan 1743 (ej 1753, såsom det står i lexikonartikeln, där även årtalet 1755 borde ha blivit 1745) befann sig i Sverige. Själva resan — om den nu alls har ägt rum — gick ju ej heller helt enkelt »genom . . . Tyskland till Sverige», ty Johnsen måste ha gjort ett kortare eller längre uppehåll i Eutin, där han blev

kapellmusiker hos furstbiskopen, den senare svenske konungen Adolf Fredrik.

Dylika uppenbara felaktigheter göra, att artikeln i Schillings lexikon måste tas med stor reservation. Vad uppgiften om Johnsens engelska härkomst beträffar (som av skäl, som anföras längre nedan, förefaller osannolik), kan det kanske ha varit den av artikelförfattaren använda namnformen *Johnson*, som förorsakat ett dylikt antagande, i synnerhet som tonsättaren i lexikonet både föregås och följes av otvivelaktigt engelska musiker med detta namn. Eller kan vederbörande skribent möjligen ha kastat en (alltför snabb) blick i Fétis' ungefär samtidigt med Schillings arbete utgivna *Biographie universelle*, där det är tal om en »Johnson, Robert, ecclésiastique anglais, et musicien instruit, vécut à Londres, vers le milieu du dix-huitième siècle . . . Il a fait graver un recueil de fugues pour l'orgue, dont une deuxième édition a été publiée à Amsterdam, vers 1770»? Det förefaller ej alldeles osannolikt.

Silfverstolpes uppgift att Johnsen var tysk har betydligt mera fog för sig, även om man helt bortser från, att den är äldre än den andra och härstammar ur Johnsens egen omgivning. Som argument kan man anföras exempelvis Johnsens namn. Visserligen förekomma redan i äldre tid de båda formerna Johnsen och Johnson, men den förra är klart dominerande. Den finns t. ex. på manuskriptet till hans 1742, alltså ännu i Tyskland, skrivna serenata *Die verkaufte Braut*, på titlarna av hans (i Stockholm tryckta) oden och av de sex orgelfugorna, i dödboken för Klara församling (här stavad Jonssen), i bouppteckningen och hos Hülphers; formen Johnson däremot står endast i en mantalslängd (1755) och hos Hallardt. Då formen Johnson är både engelsk och svensk, skulle tonsättaren, ifall han hade varit engelsman, troligen återgått till den ursprungliga stavningen, sedan han slagit rot i Sverige, även om han under sitt uppehåll i Tyskland hade använt sig av den plattyska namnformen Johnsen.

Det verkar vidare osannolikt, att Johnsen, om han verkligen varit engelsman, »under en resa genom Holland och Tyskland» skulle ha tillägnat sig så grundliga kunskaper i tyska språket som han behövde för att kunna skriva den ovannämnda serenatan (som är en regelrätt opera buffa). Och varför skulle man ha givit ett sådant uppdrag åt en ung, endast tjugufemårig kringresande engelsk orgelvirtuos, som ju knappast kunde ha några större meriter på operans område att åberopa?

Slutligen stå Johnsens sånger med generalbas, som han enligt Hülphers gav ut 1753¹, samtida tyska generalbasvisor, i synnerhet Telemanns,

¹ Enligt dr Albert Wibergs noggranna och helt övertygande undersökning i *Nordisk Boktryckarekonst*, nr 11, 1947, ss. 381—88, kan tryckningen ej ha skett förrän under våren och sommaren 1754. [Red.]

¹ Jfr dock åtminstone W. Baucks *Handbok i musikens historia . . .*, Sthlm 1888, s: 249: »Henrik Philip Johnsen, tysk till börd». [Red.]

mycket nära. Telemanns odesamling utkom 1741 i Hamburg, där han var bosatt sedan 1721, och då Johnsen i början av 1740-talet uppehöll sig i Eutin, alltså inte långt från Hamburg, kan han mycket väl ha kommit i beröring med den äldre mästaren. Det fanns för övrigt, enligt Gerbers äldre lexikon, i själva Hamburg en kyrkokompositör, som hette Johnson, dock »wohl nicht der H. P. Johnson, so gegen unsere Zeit VI Fuges . . . zu Amsterdam hat stechen lassen». »*Wohl nicht*» — absolut utesluter Gerber således inte möjligheten av en dylik identitet. I förordet till sinä oden (tjugufyra liksom Telemanns) omtalar Johnsen sin avsikt att inom en snar framtid utge »lätta Clavier-Sonater, igenom alla 24 Tonarterna». ¹ Planen tycks aldrig ha kommit till utförande, ² men själva idén förefaller utpräglat »tysk», då ju Tyskland synes ha varit det första land, där den liksvävande temperaturen slog igenom.

Det förefaller således mycket sannolikt, att Johnsen var född eller åtminstone hade vuxit upp i Tyskland. Dokumentariskt material angående hans ungdomsår kan tänkas finnas i Eutin, men arkiven därstädes ha ännu så länge inte blivit tillgängliga efter det andra världskriget.

Hans Eppstein.

¹ Förutsätter detta med nödvändighet liksvävande temperatur? [Red.]

² Säkerligen ej minst beroende på, att notstickaren Pehr Floding våren 1755 begav sig på studieresa till Paris för att återvända hem först 1764 som hovgravör och det i Sverige denna tid ingen annan fackman fanns till hands. Jfr Wiberg, a. a. s. 386 b betr. Ferd. Zellbell d. y:s klaversonater. [Red.]